

Timurlu sarayından ayrılarak kendisine intisap eden Emirü'l-ulemâ ve melikü'ş-şuarâ Muhammed Sâlih de aynı adla bir eser kaleme almıştır. Fazlullah b. Rûzbihân-i Huncî, *Mihmânnâme-i Buĥârâ* isimli eserinde Şeybânî Han'ın hükümdarlığının on dört aylık dönemini anlatır. Bu eserde ağırlıklı olarak Şeybânîler'in Kazaklar ve Şiiler'le mücadeleleri ve Şeybânî Han'ın katıldığı dinî toplantılar nakledilmektedir. Orta Asya Türkleri arasında İslâm dininin doğru anlaşılması ve Yesevî geleneğinin canlı tutulmasında etkin rol oynayan Şeybânî Han koyu bir Sünnî olup âlimlerle tartışacak ölçüde dinî bilgiye sahipti. *Mihmânnâme-i Buĥârâ*'da onun huzurunda yapılan fıkıh ve kelâm sohbetleriyle ilgili bölümler bulunmaktadır.

Eserleri. 1. Divan. Çağatayca şiirlerden oluşan divan bir tevhid, 300 gazel, yirmi yedi rubâî, dört tarih ve kırk altı muamma ihtiva eder. Tek yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (III. Ahmed, nr. 2436) eser üzerine Yakup Karasoy bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). M. Fuad Köprülü, Şeybânî Han'ın Çağatay edebiyatının teşekkülünde ihmal edilmemesi gereken bir sima olduğunu söyler. **2. Bahrü'l-Hüdâ.** 914 (1508) yılında yazılan 234 beyitlik mesnevi tarzındaki eserde dinî-ahlâkî meselelerin yanı sıra günlük hadiselerden, siyasî mücadelelerden bahsedilmektedir. Tek yazma nüshası British Museum'da kayıtlı olan (Add. 7914, vr. 1^b-22^b) eser hakkında Kemal Eraslan bir makale neşretmiştir (bk. bibl.). **3. Risâle-i Maârif.** Şeybânî Han, 1507'de oğlu Muhammed Timur Bahadır için kaleme aldığı bu eserinde Türk şeyhleri Ahmed Yesevî ile Hakîm Ata'nın şiirlerini naklederek nasihatlerde bulunmaktadır (British Museum, Or., nr. 12956). Şeybânî Han'ın *Mihmânnâme-i Buĥârâ* adlı eserde yer alan şiirleri Yakup Karasoy ve Gülşen Seyhan Alışık tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Şiban Han Dîvânı (haz. Yakup Karasoy), Ankara 1998, hazırlayanın girişi, s. 1-29; İbn İyâs, *Bedâ'i'ü'z-zühür*, IV, 219-227; Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), I-II, tür.yer.; Mirza M. Haydar Duglat, *Târîh-i Reşîdî* (trc. A. Urumbaeva v.dğr.), Almatı 1999, s. 196-217; Ebûlgazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk* (trc. Rıza Nur), İstanbul 1925, s. 190-191; A. Zeki Velidi Toğan, *Bugünkü Türklü Türkistan ve Yakın Târîhi* (İstanbul 1942-47), İstanbul 1981, s. 125-126, 179-182; S. İbrahimov, "Şeybani-name kak istocnik po istorii Kazahstana XV veka", *Trudi Sektora Vostokovedeniya*, Alma-Ata 1959, I, 190-207; *İstoriya tadjikskogo naroda*, Moskva 1964, s. 364-376; B. A. Ahmedov, *Gosudarstvo*

Koçevih Uzbekov, Moskva 1965, tür.yer.; Ali Alparslan, "Şeybânî Han'ın Türk Kültür Tarihindeki Yeri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 15-20 Ekim 1973): Tebliğler*, İstanbul 1979, I, 1-6; E. A. Allworth, *The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History*, Stanford 1990, s. 47-58; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 104-105; Halis Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, Ankara 1991, s. 16-23; Ahmadali Askarov, *İstoriya Narodov Uzbekistna*, Taşkent 1993, s. 5-19; Mehmet Alparğu, *Onaltıncı Yüzyılda Türk Dünyası I: Özbek ve Kazak Hanlıkları*, Ankara 1994, s. 21-51; a.mlf., "Şibani Muhammed Han ve Özbek Hanlığının Yükselişi", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VIII/4, Ankara 1992, s. 115-142; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. Reşat Uzman), İstanbul 1996, s. 442-452; Nurten Kılıç, "Change in Political Culture: The Rise of Sheybani Khan", *L'héritage timourî de Iran Asie centrale inde XVe-XVIIIe siècles*, Tachkent-Aix-en-Provence 1997, s. 57-68; V. P. Yudin, *Tsentralnağa Aziya v XIV-XVIII vekah glazami vostokoveda*, Almatı 2001, s. 17-71; Abdullah Gündoğdu, "Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, VIII, 606-615; Gülşen Seyhan Alışık, "Şeybânî Han'ın Risâle-i Ma'ârif Adlı Eseri ve Türkçeciliği", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Ankara 2004, I, 131-155; a.mlf., "Şeybânîler Dönemi İçin Kaynak Araştırmaları: Mihmân-Nâme-i Buhara I", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, I/1, Ankara 2004, s. 118-140; E. A. Davidoviç v.dğr., *Serebryanie moneti Muhammed Şeybani hana*, Moskva 2006, s. 1-13; A. A. Semenov, "K voprosu o proishojdenii i sostave uzbekov Şeybani-hana", *Trudi akademi nauk Tadjikskoy SSR*, XII, Duşanbe 1953, s. 3-37; Kemal Eraslan, "Şibani Han'ın 'Bahrü'l-Hüdâ' Adlı Eseri", *TKA*, XXVIII/1-2 (1991), s. 103-177; A. J. E. Bodrogligeti, "Muhammad Shaybani Khân's Apology to the Muslim Clergy", *Ar.Ott.*, XIII (1993-94), s. 85-100; Yakup Karasoy, "Mihmân-nâme-i Buhârâ ve Şiban Han'ın Üç Şiiri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 13, Konya 2003, s. 105-114; M. Fuad Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *İA*, III, 306-307; L. Bouvat, "Şeybânî Han", a.e., XI, 454-456; R. D. McChesney, "Şhibani Khân", *EP²* (İng.), IX, 426-428.

İSMÂİL TÜRKÖĞLU

ŞEYBÂNİLER

Mâverâünnehir,
Hârizm ve Horasan'da hüküm süren
bir İslâm hânedanı
(1500-1599).

Hânedan adını, Özbekler'in atası Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci'nin Şeybân (Şiban) ismindeki oğlundan alır. Şeybân 1241'de Macaristan'a yapılan sefer sırasında dikkat çekmiş, dönüşte Irgız, Savuk ve İlek ırmaklarından Ural dağlarına kadar olan bölge kendisine yazlık; Arakum, Karakum, Siriderya, Çu ırmağı ve Sarısu boyları kışlık yurt olarak verilmiştir. Şeybân'ın soyun-

dan gelenler uzun süre bu bölgelerde hâkimiyetlerini devam ettirdikten sonra Batı Sibirya'nın Tümen ve Tobolsk bölgelerine göç edip burada yaşayan kabileleri ege-menlikleri altına almışlar, zaman zaman Türkistan'a seferler yapmışlardır. Bu soydan gelenlerin Batı Sibirya bölgesindeki ilk hanı olan Ebülhayr, 831 (1428) veya 832'de (1429) Şeybân ulusunun yeni merkezi Tura-Tümen'de kabile beylerinin desteğiyle han seçildi. Ardından diğer Cuci aşiretlerinden Ural ırmağının doğusunda ve Siriderya'nın kuzeyinde kalan toprakları ele geçirdi; 834 (1430-31) ve 839 (1435-36) yıllarında Hârizm bölgesini iki defa yağmaladı. Timurlular'ın elinde bulunan Siriderya hattındaki şehirleri zaptedip Siğnak'ı başkent yaptı. Timur'un torunları arasındaki mücadele Ebülhayr'a Türkistan'ın iç işlerine karışma fırsatı verdi; onlardan Ebû Said Mirza Han'ın Semerkant'ta tahta çıkmasına yardım etti (855/1451). Mâverâünnehir'in siyasî ve iktisadî hayatında etkili bir şahsiyet olan Nakşibendî şeyhi Ubeydullah Ahrâr, Ebülhayr'ın Timurlular'dan Uluğ Bey'in kızı Râbia Sultan Begüm ile evlenmesini sağladı. Topraklarını ve nüfuzunu giderek genişleten Ebülhayr 872'de (1468) vefat etti. Oğlu Şah Budak da aynı yıl öldürüldüğünden Şah Budak'ın on yedi yaşındaki oğlu Şeybânî Muhammed etrafındaki çok az insanla ortada kaldı. Şeybânî Han önce Astarahan'a gitti, bir süre sonra düşmanlarının takibinden kurtulmak için Taşkent'e geçip burada hüküm sürmekte olan Çağatay Hanı Mahmud Han'ın hizmetine girdi; hizmetinden memnun kalan Mahmud Han, Türkistan'ı (Yesi) kendisine yurtluk olarak verdi (893/1488).

Bölgede giderek güçlenen Şeybânî Han 905-913 (1500-1507) yılları arasında Mâverâünnehir, Hârizm ve Horasan'ın hemen hemen bütün şehirlerini ele geçirdi ve Şeybânîler (Özbekler) adıyla bilinen hânedanı kurdu (905/1500). Şeybânî Han, Cengiz soyundan olmayan Timurlular'ın elinden saltanat hakkını alarak hanlığı ve yasağı yeniden canlandırdı. Orta Asya'da Sünniliğin en güçlü temsilcisi konumuna geldi ve İran'da bir Şii devleti kuran Şah İsmâil ile mücadeleye girişti. Hâkimiyet hakkını sadece oğulları ile sınırlandırmayan Şeybânî Han, Ebülhayr Han'ın diğer oğullarının hâkimiyete ortak olması fikrini benimsedi. Nitekim vefatından sonra hânedanın başına oğlu değil sülâlenin en yaşlı üyesi olan Köçkünçü (Köçkücü) Han (Muhammed b. Ebülhayr) geçti. Cuci'nin oğlu Şeybân'ın neslinin hâkimiyeti Hârizm'de

uzun süre devam ettiği halde tarihçiler, Şeybânîler adını Muhammed Şeybânî'nin soyundan gelen Mâverâünnehir'deki hükümdarlar için kullanmıştır (*İA*, XI, 457). Bunlara Muhammed Şeybânî Han'ın dedesi Ebülhayr'a nisbetle Ebülhayrîler denilirken yine Şeybânî'nin soyundan gelen başka bir kol Arabşah b. Pûlâd'a nisbetle Arabşâhîler (Yâdigârîler) adıyla tanınmıştır (bk. **HİVE HANLIĞI**). Ebülhayrîler X. (XVI.) yüzyıl boyunca bugünkü Güney Kazakistan, Güney ve Doğu Özbekistan, Tacikistan ve Kuzey Afganistan'da hüküm sürmüşler, Arabşâhîler X-XI. (XVI-XVII.) yüzyıllarda zamanımızdaki Türkmenistan, Batı Özbekistan ve Aşağı Amuderya'ya hâkim olmuşlardır (*Eİ²* [İng.], IX, 428).

916 (1510) yılında Şah İsmâîl ile yaptığı savaşta yenilgiye uğrayıp hayatını kaybeden Şeybânî Han'ın ölümünün ardından Şeybânîler, Şah İsmâîl'e bağılıklarını bildirdiler ve çeşitli armağanlar gönderip Mâverâünnehir'e girmemesini rica ettiler. Bir anlaşma yaparak Ceyhun'un sol tarafındaki bütün yerleri Şah İsmâîl'e bıraktılar. Ancak Şah İsmâîl sözünde durmadı, Bâbü'ü Mâverâünnehir üzerine sefere teşvik etti ve Semerkant'ı almasını sağladı (917/1511). Fakat Bâbü'ü hiç beklemediği bir sorunla karşılaştı. Koyu Sünnî olan Buhara ve Semerkant halkı Şiîler'le iş birliği yaptığı için kendisinden koştı. 918 (1512) yılında Ubeydullah Han kumandasındaki Şeybânî ordusu Kul-Melik mevkiinde Bâbü'ü ağır bir yenilgiye uğrattı. Bâbü'ü ailesini ve hazinesini alıp Semerkant'tan kaçtı. Şehre giren Ubeydullah Han halk tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. *Sülûk-ü'l-mülûk* adlı eserini Ubeydullah Han'a ithaf eden Fazlullah b. Rûzbihân-ı Huncî, Semerkant'ın ileri gelenlerinin toplandığı cuma camisinde onun adına hutbe okudu. Şeybânîler'in bu başarısı Şah İsmâîl'i endişelendirdi ve onlarla savaşmak üzere bir ordu gönderdi. Bâbü'ü kumandasındaki bu ordu Karşı'yi zaptederek halkı kılıçtan geçirdi; ancak bir süre sonra Şeybânîler'in âni baskınına uğrayıp mağlûp oldu (918/1512). Bu olayın ardından Bâbü'ü Mâverâünnehir'den vazgeçti. Böylece başta Buhara ve Semerkant olmak üzere bütün Mâverâünnehir tekrar Şeybânîler'in eline geçti. Şeybânîler, 1512'de Köçkünçî Han'ın başkanlığında toplanan kurultayda ülke topraklarını kendi aralarında yeniden taksim ettiler. Kurultayda Köçkünçî Han'dan sonra kimin han olacağı belirlendi ve onun ölümüyle ortaya çıkması muhtemel veraset tartışmaları bir ölçüde önlenmiş oldu.

Köçkünçî Han'dan (ö. 936/1530) sonra tahta oğlu Ebû Said Han geçti. Üç yıl kadar hükümdarlık yapan Ebû Said Han'ın ardından Muhammed Şeybânî Han'ın yeğeni Ebûlgazi Ubeydullah Han b. Mahmûd, Şeybânî tahtına çıktı. Cesur ve dirayetli bir devlet adamı olan Ubeydullah Han ülkenin birliğini sağlamak amacıyla birçok girişimde bulundu. Buhara'yı devlet merkezi yaptı. Osmanlı Padişahı Kanûnî Sultan Süleyman'a elçi gönderdi. Dış siyasette Horasan için verilen mücadelelerde İranlı güçlere sürekli engel oldu. Ancak kendisinden sonra gelen I. Abdullah Han b. Köçkünçî (1539-1540), Buhara'da Abdülâtif Han (1540-1550) ve Semerkant'ta Abdülâtif Han b. Köçkünçî (1540-1552) dönemlerinde iç mücadeleler şiddetlendi ve merkezî otorite zayıfladı. Nevruz Ahmed Han b. Süyüncük ve I. Pîr Muhammed Han b. Canbeg'in ardından 968 (1561) yılında Şeybânî tahtına çıkan İskender Han b. Canbeg (1561-1583) devleti bizzat yönetmediğinden onun döneminde fiilî yönetim oğlu Abdullah tarafından yürütüldü.

Buhara'da oturan II. Abdullah Han b. İskender'in hükümdarlığı sırasında (1583-1598) merkezî otorite yeniden tesis edildi. Bütün Türkistan ülkesi bir devlet halinde birleştirildi. Bu dönemde Safevîler ile savaşlar devam etti ve Horasan yeniden Şeybânîler'e bağlandı. II. Abdullah, Safevîler'e karşı Osmanlı Sultanı III. Murad ve Bâbü'ü Hükümdarı Ekber Şah'a yaklaştı. Fakat ölümünün ardından oğulları arasında taht mücadelesi başladı. Oğlu Abdülmü'min tahta geçtikten altı ay sonra öldürülünce Mâverâünnehir ve Belh'te Şeybânî hâkimiyeti nihayete erdi. Tahta II. Pîr Muhammed Han b. Süleyman geçti. 1006 (1598) kışında Buhara'da bazı karışıklıklar çıktı. II. Pîr Muhammed emîrleri tasfiye etmeye kalkışınca Şeybânîler'in anne tarafından akrabası olan Canoğulları'nın (Astarahanlılar) kurucusu Bâkî Muhammed'in müdahalesiyle karşılaştı. Yapılan savaşta Pîr Muhammed bozguna uğrayıp hayatını kaybetti. Böylece başta Buhara Hanlığı olmak üzere Türkistan'da Şeybânîler sülâlesinin hükümdarlığı sona ermiş oldu (1007/1599). Hârizm (Hive) Hanlığı XVIII. yüzyılın sonuna kadar Şeybânîler'in ikinci derecede bir kolu olan Arabşâhîler'in idaresi altında kaldı.

Şeybânîler'de hanların kurultaya başkanlık etme, sikke bastırma ve hutbe okutma gibi hâkimiyet sembolleri dışında bir

otoriteleri yoktu. İktidarları kendilerine ayrılan bölgeyle sınırlıydı. Ubeydullah Han, kısa süren hükümdarlığı döneminde Sabran şehrini Türkistan'ın en önemli ilim merkezlerinden biri haline getirmiştir. Bu arada Horasan ve Mâverâünnehir'de muhteşem bir medrese yaptırarak Horasan, Herat, Tebriz, Buhara ve Semerkant'ın en seçkin âlimlerini buraya davet etmiştir. Şeybânîler döneminde Dost Muhammed Hacı Nayman, Nâdir Bey Konrat, Hâfız Konrat, Dost Muhammed Mirza Konrat ve Mîr Ali Tarhanoğlu gibi birçok şair yetişmiştir. Bu şairlerin bazıları şiirlerini Farsça söylemiş, ancak Türkçe şiirleri daha makbul sayılmıştır. Ubeydullah Han ve halefleri birçok Farsça eserin Türkçe'ye çevrilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Türkçe eserler de kaleme alınmış, Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin *Câmi'ü't-tevârih*i Uygur ve Arap alfabesiyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Ubeydullah Han ile oğlu Abdülaziz Han Mîr Arab, Mollazâde Molla Osman, Mevlânâ Muhammed Dâye, Mîr Gazanfer gibi âlimleri korumuştur. Abdülâtif Han ile Nevruz Ahmed Han, eski Türk devlet geleneklerine çok sadık olup din âlimlerinin devlet işlerine karışmasından hoşlanmazlardı. Ancak daha sonra Nakşibendî şeyhleri Taşkent, Fergana ve Kâşgar'da siyasî bakımdan çok etkin bir konuma yükselmiştir.

Ubeydullah Han'ın Buhara'da hüküm süren âlim oğlu Abdülaziz Han, Buhara'da bugün de ayakta olan ve kendi adıyla anılan medreseyi âdetâ bir sanat akademisi haline getirmiştir. İyi bir hattat olan Abdülaziz Han, Mîr Ali Herevî, Mahmud Müzehhib ve Mîrek Münşî gibi hattat ve ressamı bir araya getirerek Buhara mektebi adı verilen sanat mektebini teşkil etmiştir. Abdülaziz Han 1544 yılında Buhara'nın yeni mahallelerini çevreleyen bir sur yaptırmış, Belh şehri bu dönemde tarihinin en kalabalık ve en bayındır devrini yaşamış, Abdülaziz Han zamanında Zerefşan havzasıyla Hârizm arasındaki halka yer değişikliği yaptırılmış ve Türk aşiretlerinin birbirleriyle kaynaşması sağlanmıştır. Abdülmü'min Han, eski Belh'in en güzel ve en muhteşem binaları olma özelliğini zamanımıza kadar korumuş olan Hâce Ebû Nâsir Pârsâ ve Hâce Akaşe'nin türbelerini yaptırmış, medrese ve dârüüşşifâlar inşa ettirmiştir.

Çevresine dönemin en seçkin riyâziye âlimlerini toplayan Abdülâtif Han riyâzî ilimlerde kendini Uluğ Bey'in halefi sayı-

yordu. Sadrüşşeria'nın *Muhtaşarü'l-Vi-kâye* adlı fıkıh kitabına Şeybânîler dönemi âlimlerinden Kuhistânî'nin yazdığı *Câmi'ü'r-rumûz* adlı şerh yalnız Türkistan'da değil birçok İslâm memleketinde yaygındır. Kâtib Çelebi, Kuhistânî'den övgüyle söz etmektedir. Şeybânîler devrinde Moğolca'nın yerini Türkçe, Uygur harflerinin yerini Arap harfleri almıştır. Edebî Çağatayca, Şeybânî Han ve Ubeydullah Han zamanından başlayarak sadeleştirilmiştir. Şeybânîler'in tarihleri, Timur devrinde olduğu gibi önce Uygur bahşıları tarafından Uygur alfabesiyle yazılıyordu. Daha sonra bu eserler Arap harfleriyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

M. Fuad Köprülü, Şeybânîler döneminde vakıflara olumsuz müdahalelerin yapıldığını söyler. Ancak son araştırmalarda bu dönemde de çok sayıda vakıf kurulduğu belirlenmiştir. Şeybânî Han, Mâverâünnehir'i ele geçirdiği zaman vakıfların durumu ile yakından ilgilenmiş, *Mihmânnâme-i Buḥârâ* müellifi Huncî'yi Semerkant'taki vakıfların denetiminde şehrin kadısı ile birlikte görevlendirmiştir. Şeybânîler devrinde Timurlular'a ait vakıflar devam ettirildiği gibi yeni vakıflar da kurulmuştur. Semerkant'ta Şeybânî Han tarafından yaptırılan Medrese-i Hânî için kurulan vakfa tahsis edilen mülklerin önemli bir kısmını Şeybânî Han'ın Semerkant'ı ele geçirmesi esnasında sahip olduğu mülkler oluşturmaktadır. Şeybânî Han şahsî mülkiyeti vazgeçilmez bir unsur olarak tanımış ve toprak meselelerinde İslâm hukukunu esas almıştır. Bu dönemin önemli medreselerinden olan Mîr Arab ve Kuş medreselerinin vakıflarına ait belgeler günümüze kadar gelmiştir. Köçkünçoğulları'ndan Abdülâtiף Han'ın Nakşibendî Şeyhi Ubeydullah Ahrâr ailesinin mallarını aile üyelerinden birine geri verdiğini gösteren 950 (1543) tarihli bir yarlık bulunmaktadır. 954 (1547) tarihli başka bir belgeden Semerkant civarındaki bazı toprakların Kübrevî şeyhi Hüseyin Hârizmî'ye hankah kurması için vakfedildiği anlaşılmaktadır.

Şeybânî Han döneminde uygulanan malî tedbirler, ayrıca yağmalar, müsâdereler ve para değerinin halkın zararına olacak şekilde tesbiti özellikle Herat'ın eski zenginliğine büyük darbe vurmuş, Safevî istilâsı şehir için bundan daha ağır bir felâket olmuştur. Şii taraftarları Safevî topraklarına, Şii idaresinde kalmak istemeyen Sünnîler ise, Mâverâünnehir ve Bâbü Han'ın hâkimiyeti altındaki Kuzey Hindis-

tan bölgelerine kalabalık kabileler halinde hicret etmek zorunda kalmış, bu durum bölgenin etnik yapısının değişmesine yol açmıştır. Şeybânî Han soyundan gelenlerin bugünkü Özbekistan topraklarında 1920'lere kadar hâkimiyetlerini çeşitli adlarla sürdürmüş olmalarına rağmen Özbekistan tarihçiliğinde Şeybânîler devri ihmal edilmiştir. Bilhassa Özbekistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra okutulan ders kitaplarında Timur ve Bâbü aşırı derecede övülürken Şeybânî Han ve döneminin çok kısa bilgilerle geçiştirilmesi dikkat çekmektedir.

ŞEYBÂNÎ HÜKÜMDARLARI

Muhammed Şeybânî	
Han b. Şah Budak	(905/1500)
Köçkünçü Han Muhammed b. Ebülhayr	(916/1510)
Ebü Said Han b. Köçkünçü	(936/1530)
Ubeydullah Han b. Mahmûd	(940/1533)
I. Abdullah Han b. Köçkünçü Abdülâzîz Han	(946/1539)
b. Ubeydullah Han (Buḥara'da)	(946-957/1539-1550)
Abdülâtiף Han b. Köçkünçü (Semerkant'ta)	(947-959/1540-1552)
Nevruz Ahmed Han b. Süyüncük (Barak Han)	(958/1551)
I. Pîr Muhammed Han b. Canbeg	(964/1557)
İskender Han b. Canbeg	(968/1561)
II. Abdullah Han b. İskender	(991/1583)
Abdülmü'min Han b. Abdullah	(1006/1598) (6 ay)
II. Pîr Muhammed Han b. Süleyman	(1006-1007/1598-1599)

BİBLİYOGRAFYA :

Mirza M. Haydar Duglat, *Târîh-i Reşîdî* (trc. A. Urunbaeva v.dğr.), Almatı 1999, s. 196-217; Ebül-gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk* (trc. Rıza Nur), İstanbul 1925, s. 187-205; A. Zeki Velidî Togan, *Bugünkü Türkîli Türkistan ve Yakın Tarihi* (İstanbul 1942-47), İstanbul 1981, s. 125-126, 179-182; Mustafa Kafalı, "Şiban Han Sülâlesi ve Özbek Ulusu", *Atsız Armağanı* (haz. Erol Güngör v.dğr.), İstanbul 1976, s. 295-306; B. G. Gafurov, *Tadjiki*, Duşanbe 1989, s. 261-287; E. A. Allworth, *The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History*, Stanford 1990, s. 47-58; Ahmadali Askarov, *İstoriya Narodov Uzbekistana*, Taşkent 1993, s. 5-19; Mehmet Alparsu, *Onaltıncı Yüzyılda Türk Dünyası I: Özbek ve Kazak Hanlıkları*, Ankara 1994, s. 21-51; a.mlf., "Türkistan Hanlıkları", *Genel Türk Tarihi* (nşr. Hasan Celal Güzel – Ali Birinci), Ankara 2002, V, 229-312; Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 7-10; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. Reşat Uzmen), İstanbul 1996, s. 442-452; J. P. Roux, *Orta Asya: Tarih ve Uygarlık*

(trc. Lale Arslan), İstanbul 1999, s. 367-377; Nurtan Kılıç, *Siyasal Kültürde Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasal Oluşumu: 1500-1510* (doktora tezi, 1999), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 20-188; a.mlf., "XVI. Yüzyılda Orta Asya'da Politik Düzen: Mâverâünnehir-Özbek Hanlığı (Şibaniler) Meşruiyet, Hakimiyet ve Hukuk", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, VIII, 624-632; Abdullah Gündoğdu, "Şiban Han Sülâlesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü", a.e., VIII, 606-615; E. A. Davidoviç v.dğr., *Sevriyante moneti Muhammed Şeybani hana*, Moskva 2006, s. 1-13; A. A. Semenov, "K voprosu o proishojdenii i sostave uzbekov Şeybanihana", *Trudi akademi nauk Tadjikskoy SSR*, XII, Duşanbe 1953, s. 3-37; M. Fuad Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *İA*, III, 306-312; L. Bouvat, "Şeybânî Han", a.e., XI, 454-456; W. Barthold, "Şeybânîler", a.e., XI, 456-458; R. D. McChesney, "Şhibânî Khân", *EP* (İng.), IX, 426-428; a.mlf., "Şhibânids", a.e., IX, 428-431; Kemal Eraslan, "Çağatay Edebiyatı", *DİA*, VIII, 173-174.

İSMAİL TÜRKÖĞLU

ŞEYBÂNİYYE

(الشيبانية)

Hâricî fırkalarından

Seâlibe'ye bağlı Şeybân b. Seleme'nin

(ö. II./VIII. yüzyılın ortaları [?])

görüştürmelerini benimseyen grup

(bk. SEÂLİBE).

ŞEYBE

(bk. ABDÜLMUTTALİB).

ŞEYBE (Benî Şeybe)

(بنو شيبه)

Kureyş kabilesinin

hicâbe görevini yürüten bir kolu.

Kabileye adını veren Şeybe'nin nesebi Şeybe b. Osman b. Ebû Talha b. Abdülzâ vasıtasıyla Adnân'a ulaşır. Benî Şeybe mensupları Şeybi ve Kusay b. Kilâb'ın oğlu Abdüddâr'a nisbetle Abderî nisbeleriyle anılır. Kabilenin İslâm tarihindeki önemi, Kâbe hizmetlerinden hicâbeyi Şeybe b. Osman'dan itibaren günümüze kadar sürdürmüş olmasıdır. Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber, Kâbe'nin anahtarlarını daha önce de hicâbe görevini yürütmekte olan Osman b. Talha'ya ve amcasının oğlu Şeybe b. Osman'a verdi. Osman b. Talha'nın vefatından sonra hicâbe görevi Şeybe b. Osman'a geçti ve onun nesli tarafından yürütüldü. Bu sebeple Benî Şeybe mensupları Hâcebî nisbesiyle de anılır (bk. HİCÂBE).